

Makale Künyesi (Araştırma): Çetin Baycanlar, S. (2020). Kurmacaya aynı pencereden bakmak: Orhan Pamuk'un saf ve düşünceli romancı adlı eserinde Umberto Eco ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın etkisi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 631-641.

**KURMACAYA AYNI PENCEREDEN BAKMAK:
ORHAN PAMUK'UN SAF VE DÜŞÜNCELİ ROMANCI
ADLI ESERİNDE UMBERTO ECO VE AHMET
HAMDİ TANPINAR'IN ETKİSİ**

Sema ÇETİN BAYCANLAR¹

ÖZET

Postmodernist edebiyatın iki önemli temsilcisi Orhan Pamuk ve Umberto Eco bugüne kadar yazdıkları romanlarla pek çok çalışmaya konu olmuş iki yazar olmakla birlikte, yazma deneyimlerini paylaşmaları açısından da meraklı okurlar ve araştırmacılar için ilgi çekici bir içeriğe sahiptiler. Her iki yazarın birbirine yakın tarihlerde çıkmış *Saf ve Düşünceli Romancı*, *Genç Bir Romancının İtirafları* adlı eserleri yazma serüvenlerini irdelemek açısından önemli malzemeler içerir. Bu eserler ard arda okunduğunda yazma eyleminin öznelliği kadar kolektifliğine de vurgu yapması açısından dikkate değer benzerlikler içerir.

Bu çalışmada Orhan Pamuk'un *Saf ve Düşünceli Romancı* adlı eserinde yazarlık sürecini ve roman üzerine düşüncelerinin beslendiği kaynaklara vurgu yapması açısından Umberto Eco'nun aynı düzlemde yer alan *Genç Bir Romancının İtirafları* arasındaki ilişkilere değinilecek ayrıca farklı bir ekolün temsilcisi olmakla birlikte Ahmet Hamdi Tanpınar'ın etkileri de kısmi olarak ele alınacaktır.

Doğal olarak Umberto Eco ve Orhan Pamuk arasındaki ilişki postmodernizmin bir yansıması olarak da değerlendirilebilir. İki eser arasındaki yakınlık ilişkisi bu durumun dışında düşünülmüş, postmodernizmi çalışmanın öznesi hâline getirmeyen ancak bu ilişkinin varlığını baştan beri kabul eden bir anlayışla değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Yaratıcı yazarlık, roman, Ekphrasis, Orhan Pamuk, Umberto Eco.

¹ Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doç. Dr. smctnb@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1244-2829>.

**LOOKING AT FICTION FROM THE SAME
WINDOW: TRACES OF UMBERTO ECO AND
AHMET HAMDİ TANPINAR IN ORHAN PAMUK'S
PURE AND THOUGHTFUL NOVELIST**

ABSTRACT

Orhan Pamuk and Umberto Eco, two important representatives of postmodernist literature, are two writers who have been the subject of many studies with their novels so far, but they have an interesting content for curious readers and researchers in terms of sharing their writing experiences. The recent works of both authors, called Pure and Thoughtful Novelist, Confessions of a Young Novelist, contain important materials to examine their writing adventures. When these works are read one after the other, it is possible to see remarkable similarities in terms of emphasizing the collectivity as well as the subjectivity of the act of writing.

In this study, the relations between Umberto Eco's Confessions of a Young Novelist in the same category will be mentioned in terms of emphasizing the authorship process and the sources on which his thoughts on the novel are nurtured in Orhan Pamuk's work titled Pure and Thoughtful Novelist. It will be discussed.

Naturally, the relationship between Umberto Eco and Orhan Pamuk can be considered as a reflection of postmodernism. The relationship between the two works has been thought out of this situation, and evaluations have been made with an understanding that does not make postmodernism the subject of the study but accepts the existence of this relationship from the very beginning.

Keywords: Creative writing, fiction, Ekphrasis, Orhan Pamuk, Umberto Eco.

GİRİŞ

Son yıllarda yazarlığın bir meslek ya da öğretilbilir bir durum olduğu düşüncesiyle tıpkı diğer meslek kollarında olduğu gibi bu alan da “yaratıcı yazarlık” başlığıyla okullaşmakta ve akademik bir bilgi alanı olmaya doğru ilerlemektedir. Bu ve benzeri sebeplerle yazarlık mesleğinin incelikleri ya da diğer bir deyişle yazarlık serüvenlerini anlatan seminer, konferans gibi bu amaçla yazılmış eserler rağbet görmektedir. Bu faaliyetler akademi, ders, seminer, okul başlıklarıyla alana katkı sunmakta, sadece yazarlığı deneyimlemek isteyenlerin, heveslilerin değil türü anlama, anlamlandırma merakındaki okurların, araştırmacıların da ilgisini çekmektedir.

Yazarlık okulları çerçevesinde özellikle seçkin yazarların verdiği derslerin kitaplaşması da bir gelenek oluşturmaya başlamış bulunuyor.

Umberto Eco'nun 2008 yılında "Richard Ellmann Konferansları" çerçevesinde verdiği dersler *Genç Bir Romancının İtirafları* (Confessions of a young novelist) başlığıyla 2011 yılında yayımlanır, aynı yıl Türkçeye çevirisi yapılır. Orhan Pamuk'un 2009 yılında Harvard Üniversitesi'nde verdiği dersler ise *Saf ve Düşünceli Romancı* (2011) adıyla aynı yıl kitaplaşmıştır.

Edebî olan-olmayan metinlerin kendilerinden önceki metinlerle olan ilişkisini farklı açılardan değerlendirmek mümkündür ve bu durum çağdaş metinler için de söz konusu olabilir. Umberto Eco ve Orhan Pamuk'un metinleri için de benzer değerlendirmeler yapılabilir. Bu eserler, özgünlükleri kadar "ortak amaç" doğrultusunda kuşkusuz benzerlikleriyle de dikkat çekici bir hâle gelebilir. Diğer yandan okur, bir eserin ortaya çıkış serüvenine ait notları, yaratıcı bir edimin şahsiliği kadar benzerliği olarak da yorumlayabilir.

Çağdaş Türk edebiyatının özellikle yazdığı romanlar ve aldığı Nobel Edebiyat ödülüyle en bilinen yazarlarından biri olan Orhan Pamuk da kendi yazarlık deneyimini *Saf ve Düşünceli Romancı* adlı eseriyle kitaplaştırmış ve yazarlık sürecini belli başlıklar üzerinden okuyucusuyla paylaşmıştır. Bu eser, Pamuk'un roman üzerine deneyimlerini paylaşırken bir yandan da istemli ya da istemsiz bir biçimde kendi serüveniyle diğer yazarlar arasındaki ilişkinin de açık ve örtük biçimde ortaya çıkmasını sağlar ki bu edebî ilişkiye dair ipuçları yazarın metinlerinde ve söylemlerinde zaman zaman dile getirdiği bir husustur.

Bu ilişkiyi örneklemek ya da kısmen betimlemek açısından *Gülün Adı, Foucault Sarkacı, Prag Mezarlığı* gibi kült romanlarıyla tanınan Dünya ve İtalyan edebiyatının en önemli çağdaş yazarlarından-düşünürlerinden Umberto Eco'nun *Genç Bir Romancının İtirafları* adlı eseriyle Orhan Pamuk'un aynı amaçla yazılmış *Saf ve Düşünceli Romancı* adlı eseri arasındaki benzerliklere değinmek gerekir.

Genç Bir Romancının İtirafları 4 ana bölüm ve pek çok alt başlıktan *Saf ve Düşünceli Romancı* ise 7 ana bölümden meydana gelir. Başlıklar ve sınıflandırmalar birbirinden bağımsızmış gibi gözükse de dikkatli bir okur için içerik bağlamında "ortak" fikirlerin, yorumların, tespitlerin ve örneklerin yoğunluğu dikkate değer bir malzeme içermektedir.

Eco, romana ilişkin savlarını kuramsal bir çerçeve içinde sunarken Pamuk'un daha çok yazarlık serüvenini önelediğini görürüz. Her iki yazar da doğal olarak kendi romanlarından örnekler verip Dünya edebiyatıyla bu örnekleri zenginleştirme yoluna gitmişlerdir. Her iki eserde de Dünya edebiyatına ve düşün hayatına

yön vermiş Walter Benjamin, Jorge Luis Borges, Italo Calvino, Miguel de Cervantes, Dante, Charles Dickens, Dostoyevski, George Eliot, Gustave Flaubert, Michel Foucault, Johann Wolfgang Goethe, Martin Heidegger, Homeros, James Joyce, Alessandro Manzoni, Herman Melville, Georges Perec, Edgar Allan Poe, Marcel Proust, François Rabelais, William Shakespeare, Stendhal, Emile Zola referans kaynakları olur.

Bu geniş sanatçı kadrosu sadece yazarlar için değil okur için de Dünya edebiyatı, bir edebî tür olarak romanın tarihçesi, gelişimi ve kült eserleri söz konusu olduğunda hâlihazırda bir okuma listesi olarak sunulabilir. Diğer yandan anılan sanatçıları/yazarları, modern-postmodern edebiyatın temsilcileri, Eco ve Pamuk'un ortak beğeni, etkilenme alanının bir parçası olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak bu durum okura yazarlığın “bireysel bir serüven” olduğu iddiasına mesafeli yaklaşma ihtiyacını da doğurur.

Çağımızda sanatsal bir üretimde beklenen “özgünlük” iddiası tartışılırken *Genç Bir Romancının İtirafı*, *Saf ve Düşünceli Romancı* kategorisindeki eserlerden tamamen yaratıcı ve özgün bir içerik beklemek çok anlamlı bir çaba olmayacaktır. Ancak her iki eserin özü, yazma eyleminin hatta roman yazma eyleminin çağdaş iki yazarda belli belirsiz olsa da bir “ortaklığa” dönüştüğünü görmeye engel ol(a)mıyor.

KURMACA-GERÇEK, KURMACA KARAKTER(LER), OKUR-ROMAN İLİŞKİSİ

Yazarlık serüveni doğal olarak bir etkilenme/beğeni sürecinden beslenir. Orhan Pamuk açısından değerlendirildiğinde yazarın beğendiği ve etkilendiği sanatçılar içinde Ahmet Hamdi Tanpınar ve Umberto Eco dikkate değer isimlerdir ki kendisi de bu durumu zaman zaman ifade eder. Yazarın ifadelerinden bağımsız olarak okurun da benzer çıkarımlarda bulunması mümkündür. Örnek olarak, *Benim Adım Kırmızı* romanının içeriği, aksiyonel yapısı, zaman, mekân unsurları ile *Gülün Adı*'na göndermeler içerdiği görülür (Sazyek, 2015, s. 273-274). Diğer yandan *Saf ve Düşünceli Romancı* “Romanlar ikinci hayatlardır” cümlesiyle başlar ve rüya-hakikat- roman ilişkisiyle devam eder. Eserin giriş paragrafı, dikkatli bir okura Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Öteden beri rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir” yargısını ve şiir-rüya ilişkisi hakkındaki yorumlarını çağırıştırır (Tanpınar, 2011, s.32). İlerleyen bölümlerde de Tanpınar'ın roman üzerine düşünceleriyle Pamuk'un roman dünyası arasında yakınlık sezilir. Resim-roman ilişkisinde ise en azından ilk sözün Tanpınar'a ait olması şaşırtıcı değildir.

Eco, *Genç Bir Romancının İtirafı*'nda Pamuk'a göre daha kuramsal bir içerikle okuru karşılar, göstergebilim ve postmodernizm çerçevesinden yazma eylemini aktarmaya çalışır. Eserde terimler ve kavramlar betimlenir, açıklanır. Pamuk ise denemeye daha yakın bir üslupla okura seslenir. Alıntılardan ve listelerden kaçınan Pamuk, bir yazar ve okur olarak kendi okuma ve yazma serüvenini ön plana çıkarır ve niyetini açıkça "Roman biçiminin ve sanatının bana öğrettiklerini, bana dayattıklarını ve bu sanatın sınırlarını ve onunla kavgamı ve ona bağlılığımı kuramsal bir düzeyde değil, kişisel bir macera olarak anlatmak istiyorum [...] Romanlar hakkında bana en önemli görünen şeyleri kısaca söyledim. Küçükliğümden de anlaşılacağı gibi bu kitap bir roman tarihi değil elbette" cümleleriyle dile getirir (Pamuk, 2011, s. 138).

Genç Bir Romancının İtirafı'nda alıntılar ve listelerin yoğunluğu eserin hacmini arttırırken içerik de bu koşullara bağlı olarak zaman zaman yoğunlaşır. Birbirinden çok farklı deneyimlerin dikkatli bir okurun gözünden kaçmayacak derecede benzer noktası ise "kurmaca-gerçek", "kurmaca karakter(ler)", "okur-roman" ilişkisinde ortaya çıkar.

Genç Bir Romancının İtirafı, *Saf ve Düşünceli Romancı* da yazarların roman ve okur ilişkisi üzerine yoğunlaştıkları bölümlerde; okurun metinle kurduğu ilişki, kurmaca ve gerçek bağlamında ele alınır. Her iki yazarın da kurmaca ve gerçek ilişkisini *Anna Karenina* romanı üzerinden örneklendirmesi ve anlatması dikkat çeker. Orhan Pamuk, *Cevdet Bey ve Oğulları* romanının *Buddenbrooklar* ve *Anna Karenina*'yı örnek aldığı açıkça ifade eder (Pamuk, 2011, s. 140). Yalazan'ın da belirttiği gibi "Her iki yazarın da gerçekle kurmaca arasındaki görünmez bağları anlatırken *Anna Karenina*'yı seçmesi tesadüf değildir muhtemelen" (Yalazan, 2016). Orhan Pamuk, *Anna Karenina*'yı gelmiş geçmiş en mükemmel romanlardan biri olarak kabul ederken Tolstoy'un ortak nesnel zaman konusundaki tutarsızlıklarına da değinir. Pamuk'a göre okurların bu tutarsızlıkları fark etmemesinin sebebi romanları, kahramanların serüvenlerine ve dünyayı algılayışlarına odaklanarak yazma ve okuma alışkanlığıdır (Pamuk, 2011, s.65). Her iki eserin de merkeze aldığı romanın "mükemmelle" olan ilişkisi böylelikle açıklığa kavuşmuş olur.

Eco ve Pamuk okurun farklı statü, durum vb. özelliklerinin kurmaca ve gerçek ilişkisini betimlemekte ayırt edici bir belirleyici olmadığı görüşündedir. Eco; "Öyle görünüyor ki kültürel konumları ne olursa olsun pek çok okur, kurmacayla gerçek arasındaki farkı görmüyor ya da göremez oluyor. Kurmaca karakterleri, sanki onlar gerçek insanlarmış gibi ciddiye alıyor" (Eco, 2011, s.62) tespitinde

bulunur. Pamuk, arkadaşı ve okuru olan bir profesörün romanlarındaki yanılışmasını bir anekdotla anlattığı bölümde, tam da bu konuya işaret eder. Eco'nun kültürel konuları ne olursa olsun kurmaca ile gerçek arasındaki farkı gör(e)meyen okuru, Pamuk'un verdiği örneği ile aynı duruma işaret eder (Pamuk, 2011, s.36-37).

Pamuk, “kurmaca ve gerçek”, “kurmaca ve okur” ilişkisini ayrıntılı bir şekilde ele alır hatta *Saf ve Düşünceli Romancı*'da “Orhan Bey siz bunları gerçekten yaşadınız mı” bölümünde, okurları sınıflandırdığı ve kurmacadaki her şeyin gerçek olduğuna inanan okurları “saf”, her şeyin kurmaca olduğuna inananları “düşünceli”, her ikisine de inananları “saf ve düşünceli” okur olarak tanımlar.

Eco da okurunu tanımlarken birtakım benzetmelerden ve sıfatlardan yararlanır. Pamuk gibi bir sınıflandırmayla okurun karşısına çıkmasa da “saf, örnek, zeki, akıllı, sıradan paranoyak okur” olarak kendi içinde bir betimleme yapar (Eco, 2011, s.48-55). Eco, defalarca “saf okur” nitelendirmesi yaptığı eserinde özellikle *Yorum Aşırı Yorum* eserinde alımlama estetiği çerçevesinde ele aldığı “örnek okur” profiline yenilerini eklemiş görünür.

Okurun kurmaca ve gerçek konusundaki tutumlarına Eco ve Pamuk'un verdiği önem yazarlık pozisyonlarının bir sonucu olarak görülebilir. Ancak, kendi romanları dışında Anna Karenina örneğini “biricik”leştirirler. Eco, “Anna Karenina'ya Ağlamak” başlığında “Eğer Anna Karenina'nın gerçek dünyada var olmayan bir karakter olduğunu biliyorsak o zaman onun düştüğü kötü duruma neden ağlıyoruz, ya da talihsizliği bizi neden derinden etkiliyor?” sorusunun yanıtını arar (Eco, 2011, s.63). Pamuk da aynı eseri benzer sebeplerle örnekler:

“Anna Karenina'nın dışarıda kar yağarken gece treninde kitap okumaya çalışmasını okurken, buna benzer duygusal tecrübeler yaşadığımızı hatırlarız. Kendimizde dışarıda kar yağarken gece treninde yolculuk yapmışızdır belki. [...] Bu günlük hayat ortaklığı, romanların evrensel gücünü ve sınırlarını belirler” (Pamuk, 2011, s.39).

Eco, “[...] Bir kurmaca olası dünyanın sakinleriyle, sanki gerçek kişiler gibi nasıl bir duygusal bağ kurulabileceğini şimdi daha iyi anlayabiliriz. Aynı nedenle bizler de sevdiğimiz birinin öldüğü bir gündüz düşünden aynı şekilde uyanabiliriz” cümleleriyle yazarlar, bu ilişkinin zaman ve mekân uzamından bağımsız aktarılmış dile getirirler (Eco, 2011, s.94). Pamuk ve Eco'nun metinleri arasındaki benzerlikler sadece anılan bu iki eserle sınırlı kalmaz. Kadir Can Dilber'in ifade ettiği gibi;

“Orhan Pamuk'un Saf ve Düşünceli Romancı isimli çalışması teoriden çok işleve yönelik olup, roman ve romancı kavramlarını irdeler. Hayat ve roman arasındaki sıkı bağı deşifre etmeye çalışan yazar, “Roman Okurken Kafamızda Neler Olup Biter?” başlığıyla okur mesafesinden metne eğilmeye başlar. “Romanlar İkinci Hayatlarıdır” cümlesiyle başlayan yazar için hayat ve edebiyat birbirine sıkı sıkıya bağlanmış ve ayrılmayacak dünyalar gibi görünür. Ampirik ve örnek okur yerini saf ve düşünceli bir romancıya devrederken okur mesafesi yerini yazarın algısına ve önelemesine bırakır. Romanları hayatın özü gibi algılayan ve bir estetik nesnesi olarak gören yazar için roman sanatı ön plandadır. Teorik zeminde uygulamaya geçen ve onu okura tüm çıplaklığıyla vurgulayan Orhan Pamuk, Forster'in “Roman Sanatı”, Lukacs'ın “Roman Kuramı”ndan bahsederek kendi roman anlayışını ortaya koyma çalışır. Ancak metinlerin dili sadece bu iki ismin değil başka kuramcılarının varlığını da ortaya koyar. Nabokov'un “Edebiyat Dersleri”, Milan Kundera'nın “Roman Sanatı”, Italo Calvino'nun “Amerika Dersleri” dikkatli okurların gözünden kaçmaz.

Genel olarak Umberto Eco, teorik çerçevesini çizirken Italo Calvino, Seymour Chatman, Gerard Genette, Gerald Prince'den beslenir Orhan Pamuk ise Schiller, Goethe ve Eco'dan yararlanır.

Okur, Saf ve Düşünceli Romancı eserinin adından başlayarak bir çağrışımlar dünyasının içinde bulur kendini. Orhan Pamuk, Schiller'in şairleri saf ve düşünceli/duygusal olarak ikiye ayırdığından bahseder. Pamuk da bu sınıflandırmanın kendisinde yarattığı etki ya da gerçekliği sebebiyle benzer bir sınıflandırmaya gider” (Dilber, 2014, s.101).

WUNDERKAMMERLAR, MÜZELER VE KOLEKSİYONLAR

Eco'nun mesleki formasyonu ile pekişen müze, koleksiyon ve wunderkammerlara yakınlığı anlatılarında öne çıkar. Orhan Pamuk da yazarlık serüveni açısından da bu mekânların cezbedici bir unsur olduğunu anlatır. Geçmişe ait bir dünya kuran her ilgili gibi iki yazar da eserlerinde müze vd. deneyimlerinin önemine değinmişlerdir.

“Wunderkammerlar, Müzeler ve Koleksiyonlar” içinde günümüz okuyucusu için “wunderkammer”lar daha az bilinen olmasıyla farklılaşır. Eco, wunderkammer'ı “mucize odaları”, “ilginçlikler

odası" veya "nadire kabineleri" olarak tanımlar (Eco, 2011, s.133-142). Geçmiş yüzyıllarda, özellikle Rönesans ve Barok döneminde ilginç hatta olağandışı koleksiyonların sergilendiği mekânlar için kullanılan bu sözcük, koleksiyon merakının sınırları zorlayan biriktirme ve saklama biçimine verilen ad olarak tanımlanabilir.

Eco'nun "kapalı kültür mekânları" olarak nitelendirdiği bu alanlar her iki yazarın anlatılarında önem kazanır. Orhan Pamuk'un "Müzeler ve Romanlar" başlığı, bu mekânların yazarın iç yolculuğunda ve dünyasındaki izdüşümlerini ve yazarlığının ne kadar önemli bir parçası olduğunu kavramak açısından önem kazanır. Eco ise ilk iki romanında manastır ve müzelerin önemine dikkat çeker (Eco, 2011, s.21). Bu mekânlarla bağlılığını dile getiren Eco, romanlarında bu kapalı mekânlardan açık ve doğal mekânlara geçmesini bir arayış olarak nitelendirilebileceğini ifade eder.

Her iki yazarın da romanlarını yazarken nesnelere kurduğu ilişkilerin yazma eylemine etkisi, koleksiyonerlikleri ve bunun yazma süreçlerine etkilerinin anlattığı bölümler eserlerin benzerliklerini pekiştirir. Eco, *Kraliçe Loana'nın Gizemli Alevi*'ni yazma sürecinde 1930'lar ve 1940'larda çocukken okuduğu metinlere dayandığını; çizgi romanlar, bant kayıtları, dergiler, gazeteler, nostaljik nesnelere ve ıvrı zıvırlardan oluşan bir koleksiyonu olduğunu ve onlardan yararlandığı için bu romanını daha kısa sürede yazabildiğinden bahseder (Eco, 2011, s.15). Orhan Pamuk ise *Masumiyet Müzesi* romanını yazarken var olandan değil var ettiklerinden yararlanır. 1975-1984 arasında yaşadığı düşünülen bir ailenin kullanacağı eşyaları; eski ilaç şişeleri, düğme dolu torbaları, piyango biletleri, oyun kâğıtları, giysiler, mutfak eşyaları toplayıp bu eşyalara ait anılar ve sahneler hayal ederek romanını tamamlar (Pamuk, 2011, s.91). Nihayetinde her iki yazar da romanları için var olan ya da var ettikleri koleksiyonlarını araç olarak kullanıp kurmaca-gerçek ilişkisine atfettikleri öneme dikkat çekerler. Anlatılan zamanın bir parçası olarak koleksiyonlarını, yazma eylemleri sırasında nasıl değerlendirdiklerini okura yansıtırlar.

ÜSLUP

Her iki eserde de üslup konusu açık ve örtük biçimde ele alınır. Eco, üslup meselesinde Pamuk'a göre daha açık bir tavır içindedir. Ona göre seçilen üslup, romanın hikâyesiyle ilgilidir. Örneğin *Gülün Adı* yüksek nitelikli bir dille konuşan entelektüellerin hikâyesidir. *Baudolino* da ise köylüler, savaşılar vd. vardır. Bu sebeple her iki romanın da farklı üslup üzerine inşa etmesi kaçınılmazdır. Eco'nun asıl üzerinde durulması gereken "seçtiğim üslup anlatacağım hikâyeyi belirledi" cümlesidir (Eco, 2011, s.25). Pamuk ise Eco kadar açık bir

tavir sergilemese de yazarların üslupları bakımından “görsel” ve “kelimesel” oldukları düşüncesindedir. Pamuk’a göre bu durum bir seçimden ziyade bir sonuç olarak karşımıza çıkar.

KURMACA-RESİM VE EKPHRASİS

Saf ve Düşünceli Romancı ilk sayfalarından itibaren resim ve roman arasındaki ilişkiyi önceleyen, gözeten ve bu durumu bir izleğe dönüştüren içeriğiyle dikkat çeker. Bu durumda kuşkusuz Orhan Pamuk’un sanatla ilişkisinin resim üzerinden başlaması ve yedi yaşından roman yazmaya başladığı yirmi üç yaşına kadar içinde ressam olma isteği olmasının etkisi göz ardı edilemez. Bu hâliyle resim, onun kişisel tarihinin bir parçası olur. Saf ve duygusal yanının temsilinde; resim yapmayı “saf ve çocuksu”, yazmayı ise “yetişkin ve düşünceli” olarak değerlendirir. Pamuk da Tanpınar gibi resimle ilgilenen yazarlardan bahsederken “resim yapmanın ve roman yazmanın mutluluğunu bilen” yazarlara dikkat çeker (Pamuk, 2011, s.89-90).

Orhan Pamuk bu ilişkiyi yazar ve okur olarak iki farklı bakış açısıyla ele alır. Ona göre okur olarak “kelimeleri kafamızda resimlere çeviririz”, bu sebeple “bir romanı okumaya başlamanın, bir manzara resmine girmek gibi bir şey olduğunu, romancıların çoğu gizlice ya da açıkça sezerler” (Pamuk, 2011, s.22, 13). Pamuk, roman yazma eylemini de kelimelerle resim yapmak olarak değerlendirir. Okumak ise başkalarının kelimeleriyle kafamızda resimler canlandırılmaktır (Pamuk, 2011, s. 72).

Eserde “Kelimeler, Resimler, Şeyler” bölümü ise roman/kurmaca-resim ilişkisini en ayrıntılı değerlendirildiği bölümdür. Romanın resim sanatıyla yakından ilgisini ve ondan ayrıldığı noktaları; Gotthold Ephraim Lessing, Henry James’ten alıntılarla verirken Dünya edebiyatından zengin bir içerikle bu ilişkinin kaynakları, sebepleri, örnekleri üzerinde durur.

Orhan Pamuk’un resim ve roman ilişkisi üzerine yoğun ilgisinin sadece bireysel bir duruma ya da ilgiye indirmek eksik bir varsayım olur. Türk edebiyatında resim ve roman ilişkisini önemseyen ve bunun üzerinde duran ilk isimlerden biri Ahmet Hamdi Tanpınar’dır. “Romana ve Romancıya Dair Notlar II” başlıklı makalesinde Batı’da nesrin gelişmesinde resmin özel ve örnekleriyle kanıtlanabilir bir yeri olduğu düşüncesindedir:

“Garpta muhtelif milletlere ait nesrin XVIII. asırdan beri yaptığı inkişafta resmin hissesini ayırmak ne kadar faydalı bir tedkik mevzu olacaktır. Denebilir ki, yeni devirde

edebiyat, resmin peşinde giderek tabiatı fethetmiştir. Deniz, dağ, orman, geniş tabiat manzaraları, hayvanlar, çoğu evvela resimde başlar. [...] Bu tesiri anlamak için Fransız romancılarının resim tenkidi yaptığını yahut resimle alakadar olduğunu düşünmek kâfidir” (Tanpınar, 2011, s. 65-66).

Tanpınar, Hugo, Goethe, Stendhal, Balzac, Zola, Mallerme, Valery’i andığı makalesinde ünlü sanatçıların ki bunların çoğu roman yazardır- sanatla ilişkilerine en çok da resme olan ilgilerine değinir. Bu yazarlar içinde Balzac’ın resimle olan ilgisine özel bir yer veren Tanpınar, Balzac’ın başarısını, resmin kazancını nesre taşımasına bağlar (Tanpınar, 2011, s. 66).

Eco ve Pamuk anlatılarında “ekphrasis”in tanımını yapıp örnek metinlerden yola çıkarak kelimelerin anlatıdaki gücüne dikkat çekerler. Eco; “Yaratıcı Fikirler”, Pamuk ise “Kelimeler, Resimler, Şeyler” bölümünde terimin önce anlamı sonra da metinlerdeki rolü üzerinde dururlar. Eco tanımında “ [...] belli bir imgeyi (bir tablo ya da heykel) onu hiç görmeyenlerin bile sanki karşılarındaymış gibi görebilecekleri kadar özenle, bütün ayrıntılarıyla betimlemek” olarak açıklarken (Eco, 2011, s.21); Pamuk, “[...] görsel sanat eserlerini, resimleri-heykelleri şiirlerinde tasvir etme işidir” (Pamuk, 2011, s.77) cümleleriyle “ekphrasis”i açıklar. Pamuk, “ekphrasis”i daha çok resim-roman ilişkisinde kullanırken Eco, sözcüklerin gücü ve metin bağlamında ele alır. Eco’nun resimle olan ilişkisinin kaynaklarına inmek farklı açılardan özellikle dil açısından mümkün gözükse de Pamuk’un Tanpınar’ın roman-resim ilişkisine yakın bir yerde olduğu görülür.

SONUÇ

Sonuç olarak Eco ve Pamuk’un insanın hikâyesine karşı duruşları pek çok açıdan benzerdir. Var olandan, şimdiden, yaşayan dan yola çıkmadıkları tam da bu noktada realist-naturalist çizginin tamamen dışında bir dünya kurmaya çalıştıkları, bu yüzden sürekli kurmaca-gerçek ilişkisine farklı bir açıdan yaklaştıkları, okurun tipik alışkanlıkları üzerinde ısrarla durdukları dikkatten kaçmaz. Bu yönüyle postmodern edebiyatın çerçevesine sadık birer yazar olmaları, postmodern olmayan bir roman ve onun kahramanı Anna Karenina üzerinden örnekler vererek anlatılarına bir çerçeve çizmelerine engel olmaz.

Her iki yazarın da beslendikleri kaynaklar sadece kurmacaya dayalı metinlerinde okurun ve yazarın rolü açısından benzerlikleri ile sınırlı kalmaz, diğer metinlerinde de ortaya çıkar. Bunu bir etkilenme

durumu olarak değerlendirmek mümkün olsa da daha çok postmodern edebiyatın bir yorumu olarak değerlendirmek mümkündür.

Eco ve Pamuk'un kurmaca metinleri arasındaki ilişki içerikleri, söylemleri, teknikleri vb. açısından farklı başlıklar altında incelenebilir. Bununla birlikte her iki yazarın kurmaca dışı metinleri de tıpkı kurmacalarında olduğu gibi benzerlikler/etkilenmeler açısından değerlendirildiğinde zengin bir malzeme ile okuru karşılar. Okurun, Pamuk'un sadece kurmacalarında değil *Saf ve Düşünceli Romancı* eserinde de en saf hâliyle Eco ile yakınlıklar bulması tesadüf olmayacaktır. Diğer taraftan Orhan Pamuk'un Ahmet Hamdi Tanpınar'la edebi ilişkisini *Saf ve Düşünceli Romancı* adlı eseri üzerinden değerlendirmek tahmin edileceği üzere eksik bir değerlendirme olur. Ancak Pamuk'un anlatısında, özellikle romanın diğer sanatlarla ilişkisi ve "rüya" yorumuyla Tanpınar'ın sınırlı fakat güçlü bir etkisi olduğunu da vurgulamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Dilber, K. C. (2014). Anlatı ormanlarında saf ve düşünceli (bir) romancı olmak yahut Beyaz Kale'den Baudolino'yu selamlamak. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 6 (12), 97-116.
- Eco, U. (2011). *Genç bir romancının itirafları*. İstanbul: Kırmızıkeçi Yayinevi.
- Pamuk, O. (2011). *Saf ve düşünceli romancı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sazyek, H. (2015). *Roman terimleri sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2011). *Edebiyat üzerine makaleler*. (Z. Kerman, Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yalazan, E. (2016). Eco'nun edebi itirafları ve zihin açan hikâyeleri. <https://t24.com.tr/yazarlar/esra-yalazan/econun-edebi-itiraflari-ve-zihin-acan-hikayeleri,13929> (16.07.2020).